

پول و بانکداری

(مطابق با سرفصل جدید رشته اقتصاد)

تألیف:

دکتر امیدعلی عادللی

(عضو هیات علمی دانشگاه قم)

زهرا سبزیور

سرشناسه	: عادل، امیدعلی (۱۳۴۸).
عنوان و پدیدآور	: پول و بانکداری (مطابق با سرفصل جدید رشته اقتصاد) / تالیف: دکتر امیدعلی عادل، زهرا سبزوهر
مشخصات نشر	: تهران: نور علم.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۷ ص.، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۲۶۵-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: براساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار).
موضوع	: پول و بانک.
موضوع	: بانک و بانکداری.
موضوع	: سیاست های پولی.
شناسه افزوده	: عادل، امیدعلی (۱۳۴۸). مولف.
شناسه افزوده	: سبزوهر، زهرا (۱۳۷۲) مولف.
شناسه افزوده	: قلی، علی اکبر، ۱۳۴۳، ویراستار.
رده بندی کنگره	: ۹۱۲۳۳۳۴۲۹ / ع ۸۴ / HG ۲۲۱
رده بندی دیویی	: ۳۳۲/۲

نشر نور علم: تهران - خ انقلاب - خ منیر جهان - دیبیهشت - پ ۱۴ - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۹۴ و ۶۶۴۰۵۸۸۰
noreelm@yahoo.com ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۹ - پست الکترونیک: تهران: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

نام کتاب: پول و بانکداری (مطابق با سرفصل جدید رشته اقتصاد)

تالیف: دکتر امیدعلی عادل، زهرا سبزوهر.

ویراستار علمی: دکتر علی اکبر قلی زاده

ناشر: نور علم

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۲۶۵-۹

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

چاپ و صحافی: نصر

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

فروشگاه در تهران: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران پایگاه اینترنتی: www.nooreelm.com

موبایل کار: در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با شماره زیر
۰۹۱۲۳۳۳۴۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می شود.

فهرست اجمالی

صفحه

عنوان

مقدمه ۱۵

بخش اول: پول، بهره، بازارها و ابزارهای مالی

فصل ۱: ضرورت مطالعه پول، بانکداری و بازارهای مالی

۱-۱- مقدمه ۲۱

۱-۲- ضرورت مطالعه بازارهای مالی ۲۱

۱-۳- ضرورت مطالعه بانکداری و نهادهای مالی ۲۳

۱-۴- ضرورت مطالعه پول و سیاست پولی ۲۳

۱-۴-۱- طرفداران پول و مقدار پول ۲۴

۱-۴-۲- کیتزین ها ۲۴

۱-۴-۳- هدایت سیاست پولی ۲۵

۱-۴-۳-۱- محدودیت ابزار سیاست پولی ۲۵

۱-۴-۳-۲- قابلیت کنترل ابزار سیاست پولی ۲۶

فصل ۲: مروری بر سیستم مالی

۲-۱- مقدمه ۲۷

۲-۲- عملیات بازارهای مالی ۲۸

۲-۳- ساختار بازارهای مالی ۲۹

۲-۳-۱- طبقه‌بندی بر اساس نوع دارایی ۲۹

۲-۳-۲- طبقه‌بندی بر اساس مرحله عرضه اوراق بهادار ۳۰

۲-۳-۳- طبقه‌بندی بر اساس سررسید تعهدات مالی ۳۰

- ۳۱ ۴-۲- ابزارهای بازار مالی
- ۳۲ ۱-۴-۲- ابزارهای بازار پول
- ۳۲ ۱-۱-۴-۲- ابزارهای معامله ناپذیر
- ۳۴ ۲-۱-۴-۲- ابزارهای معامله پذیر
- ۳۶ ۲-۴-۲- ابزارهای بازار سرمایه
- ۳۶ ۱-۱-۴-۲- اوراق قرضه
- ۳۸ ۲-۲-۲- اوراق مشارکت
- ۴۰ ۲-۴-۲- سهام عادی
- ۴۲ ۴-۲-۴-۲- سهام ممتاز
- ۴۳ ۵-۲- عملکرد واسطه‌های مالی
- ۴۳ ۱-۵-۲- نقش واسطه مالی در کشور بانک محور و کشورهای بازار محور
- ۴۴ ۲-۵-۲- کاربرد واسطه مالی
- ۴۵ ۳-۵-۲- خدمات واسطه مالی
- ۴۶ ۴-۵-۲- انواع واسطه‌های مالی

فصل ۳: ماهیت و چیستی پول

- ۴۹ ۱-۳- مقدمه
- ۵۰ ۲-۳- تعاریف پول
- ۵۱ ۳-۳- وظایف پول
- ۵۱ ۱-۳-۳- واحد شمارش و سنجش
- ۵۱ ۲-۳-۳- واسطه مبادله

- ۵۲..... ۳-۳-۳- وسیله ذخیره ارزش یا ثروت
- ۵۳..... ۴-۳- تحول سیستم‌های پرداخت
- ۵۳..... ۱-۴-۳- پول کالایی
- ۵۴..... ۲-۴-۳- سیستم‌های پول فلزی
- ۵۵..... ۳-۴-۳- پول کاغذی
- ۵۶..... ۴-۳- سپرده دیداری (چک)
- ۵۷..... ۵-۱-۳- پول دیجیتال یا الکترونیکی
- ۵۸..... ۵-۳- اندازه گیری پول
- ۵۹..... ۱-۵-۳- روش مبادله
- ۵۹..... ۲-۵-۳- روش نقدینگی
- ۶۰..... ۳-۵-۳- روش گورلی و شو
- ۶۰..... ۶-۳- عرضه جهانی پول
- ۶۳..... ۷-۳- بیان ابعاد اسلامی و احکام فقهی پول
- ۶۴..... ۱-۷-۳- حکم زکات پول
- ۶۵..... ۱-۱-۷-۳- وجوب زکات پول‌های اعتباری
- ۶۵..... ۲-۱-۷-۳- دیدگاه فقهای اهل سنت درباره زکات پول
- ۶۶..... ۳-۱-۷-۳- حد نصاب زکات پول
- ۶۷..... ۲-۷-۳- پول و خمس ارزش افزوده اسمی
- ۶۸..... ۳-۷-۳- پول و مضاربه
- ۷۱..... ۴-۷-۳- کنز و نگهداری پول

۷۲ ۵-۷-۳ پول و قرض ربوی آن

۷۳ ۶-۷-۳ پول و خسارت دیرکرد در پرداخت

۷۴ ۷-۷-۳ پول و هزینه فرصت

فصل ۴: نرخ و نرخ‌های بهره

۷۷ ۱-۴ مقدمه

۷۸ ۲-۴ اندک گیری نرخ‌های بهره

۷۹ ۳-۴ تمایز بین نرخ‌های بهره و بازدهی

۷۹ ۱-۳-۴ نرخ‌های بهره

۸۰ ۲-۳-۴ بازدهی

۸۱ ۱-۲-۳-۴ بازده اضافی

۸۲ ۲-۲-۳-۴ بازده سود سهام نقدی

۸۳ ۳-۲-۳-۴ بازده غیرعادی

۸۳ ۴-۲-۳-۴ بازده مورد انتظار

۸۴ ۵-۲-۳-۴ بازده واقعی

۸۴ ۴-۴ تمایز بین نرخ‌های بهره واقعی و اسمی

۸۵ ۵-۴ بیان نظریه‌های بهره (ربا) و نقد آن

۸۶ ۱-۵-۴ اختصاص ربا به فعالیت‌های تجاری و حلیت بهره در سیاست‌گذاری پولی

۸۸ ۲-۵-۴ اختصاص ربا به بهره بانک‌های خصوصی

۸۹ ۳-۵-۴ ضرورت اقتصادی بهره بانکی

۹۱ ۴-۵-۴ ربا، عایدی پول و بهره بازده سرمایه

فصل ۵: تعیین و تغییرات نرخ بهره

- ۹۵..... ۱-۵- مقدمه
- ۹۵..... ۲-۵- تعیین کننده‌های تقاضای دارایی
- ۹۶..... ۱-۲-۵- ثروت
- ۹۶..... ۲-۲-۵- بازده مورد انتظار
- ۹۷..... ۲-۲-۵- ریسک
- ۹۷..... ۴-۵- میان نقدینگی یا نقدشوندگی
- ۹۸..... ۳-۵- بازار وج، قابل سقراض
- ۱۰۱..... ۴-۵- تغییرات در نرخ بهره: تعدلی
- ۱۰۱..... ۱-۴-۵- نمایش جبری
- ۱۰۲..... ۲-۴-۵- نمایش نموداری
- ۱۰۳..... ۳-۴-۵- عوامل بازاری مؤثر بر نرخ بهره
- ۱۰۴..... ۱-۳-۴-۵- تأثیر رشد اقتصادی بر نرخ بهره
- ۱۰۶..... ۲-۳-۴-۵- تأثیر تورم بر نرخ‌های بهره
- ۱۰۶..... ۳-۳-۴-۵- تأثیر بازده سپتامبر بر نرخ بهره
- ۱۰۷..... ۴-۳-۴-۵- تأثیر کسری بودجه بر نرخ بهره
- ۱۰۸..... ۵-۳-۴-۵- تأثیر جریان وجوه خارجی بر نرخ بهره
- ۱۱۰..... ۵-۵- چارچوب رجحان نقدینگی: عرضه و تقاضا در بازار پول
- ۱۱۰..... ۱-۵-۵- تقاضای پول
- ۱۱۳..... ۲-۵-۵- عرضه پول

- ۱۱۳ ۵-۳- تعادل در بازار پول
- ۱۱۴ ۵-۶- پول و نرخ‌های بهره
- ۱۱۶ ۷- جایگاه محوری نرخ بهره در تحلیل‌های اقتصاد متعارف

بخش دوم: بانکداری، بانک مرکزی و سیاست پولی

فصل ۶: بانکداری و بانک مرکزی در ایران

- ۱۲۵ ۶-۱- مقدمه
- ۱۲۶ ۶-۲- تاریخچه بانکداری در ایران
- ۱۲۷ ۶-۳- آیا بانک مرکزی باید مستقل باشد؟
- ۱۳۰ ۶-۴- مقایسه استقلال بانک مرکزی ایران با جهان
- ۱۳۳ ۶-۴-۱- نمودهای استقلال بانک مرکزی
- ۱۳۵ ۶-۴-۲- آثار استقلال بانک مرکزی بر سیاست‌های کلان اقتصادی
- ۱۳۵ ۶-۴-۳- ایران و وضعیت بانک مرکزی
- ۱۳۸ ۶-۵- فعالیت‌های بانک مرکزی
- ۱۴۱ ۶-۶- ترازنامه بانک مرکزی و پایه پولی
- ۱۴۱ ۶-۶-۱- ترازنامه بانک مرکزی
- ۱۴۱ ۶-۶-۱-۱- دارایی‌ها
- ۱۴۲ ۶-۶-۱-۲- بدهی‌ها
- ۱۴۳ ۶-۶-۲- پایه پولی یا پول پر قدرت
- ۱۴۴ ۶-۷- عرضه و ضریب فزاینده
- ۱۴۴ ۶-۷-۱- عرضه پول

- ۱۴۶..... ۶-۷-۲- ضریب فزاینده
- ۱۴۷..... ۶-۸- بانکداری شرکتی
- ۱۵۱..... ۶-۸-۱- اهداف و خط مشی ها

فصل ۷: ابزارهای سیاست پولی

- ۱۵۳..... ۷-۱- مقدمه
- ۱۵۴..... ۷-۲- تاریخچه سیاست پولی
- ۱۵۵..... ۷-۳- عملیات بازار باز
- ۱۵۶..... ۷-۳-۱- مزایای عملیات بازار باز
- ۱۵۷..... ۷-۳-۲- اثرات عملیات ابزار بازار بر اقتصاد
- ۱۵۷..... ۷-۴- سیاست تنزیل
- ۱۵۸..... ۷-۴-۱- عملیات دریچه تنزیل
- ۱۵۹..... ۷-۵- ذخایر قانونی
- ۱۶۰..... ۷-۶- ابزارهای سیاست پولی در ایران
- ۱۶۲..... ۷-۷- تجربه سیاست های پولی در اقتصاد ایران
- ۱۶۲..... ۷-۷-۱- قانون پولی و بانکی ایران مصوب سال ۱۳۵۱
- ۱۶۲..... ۷-۷-۲- ابزارهای سیاست پولی و عملکرد این ابزارها در دوره قبل از پیروزی انقلاب اسلامی
- ۱۶۴..... ۷-۷-۳- قانون بانکداری بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲
- ۱۶۷..... ۷-۷-۴- برنامه توسعه پنج ساله سوم (۱۳۷۹-۱۳۸۳)
- ۱۶۸..... ۷-۷-۵- برنامه توسعه پنج ساله چهارم (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

فصل ۸: هدایت سیاست پولی

- ۱۷۱ ۱-۸- مقدمه
- ۱۷۲ ۲-۸- اهداف سیاست پولی
- ۱۷۲ ۱-۲-۸- ثبات سطح قیمت‌ها
- ۱۷۳ ۲-۲-۸- اشتغال کامل
- ۱۷۳ ۳-۲-۸- رشد اقتصادی
- ۱۷۴ ۲-۸- تثبیت نرخ بهره
- ۱۷۴ ۵-۲-۸- ثبات نرخ مبادله ارز خارجی
- ۱۷۴ ۶-۲-۸- ثبات در بازارهای مالی
- ۱۷۵ ۳-۸- تضاد بین اهداف
- ۱۷۷ ۴-۸- استراتژی بانک مرکزی

بخش سوم: تئوری پولی

فصل ۹: تقاضا برای پول

- ۱۸۳ ۱-۹- مقدمه
- ۱۸۳ ۲-۹- تئوری مقداری پول
- ۱۸۴ ۱-۲-۹- برداشت کمبریج برای تقاضای پول
- ۱۸۵ ۲-۲-۹- روش فیشر
- ۱۸۶ ۳-۹- نظریه رجحان نقدینگی کینز
- ۱۸۶ ۱-۳-۹- انگیزه معامله یا خرید
- ۱۸۷ ۲-۳-۹- انگیزه احتیاطی
- ۱۸۸ ۳-۳-۹- انگیزه سفته بازی

۴-۹- تنوری مقداری جدید پول فریدمن ۱۸۹

فصل ۱۰: سیاست پولی و مالی در مدل IS-LM

۱-۱۰- مقدمه ۱۹۱

۲-۱۰- استخراج منحنی IS ۱۹۲

۳-۱۰- استخراج منحنی LM ۱۹۳

۴-۱۰- عواملی که موجب جابجایی منحنی IS میشوند. ۱۹۵

۵-۱۰- عواملی که موجب جابجایی منحنی LM میشوند. ۱۹۶

۶-۱۰- تغییرات در سطح تعادلی نرخ بهره و محصول ۱۹۹

۱-۶-۱۰- تأثیر سیاست پولی ۱۹۹

۲-۶-۱۰- تأثیر سیاست مالی ۲۰۰

۷-۱۰- اثربخشی سیاست پولی در تبیل سیاست مالی ۲۰۱

۸-۱۰- استخراج منحنی تقاضای کل با استفاده از منحنی‌های IS و LM ۲۰۵

فصل ۱۱: پول و تورم

۱-۱۱- مقدمه ۲۰۷

۲-۱۱- تعریف تورم ۲۰۷

۳-۱۱- دیدگاه‌های پیرامون تورم ۲۰۸

۱-۱-۳-۱۱- نظریات مکتب پولی ۲۰۸

۲-۳-۱۱- نظریات ساختارگرایان ۲۰۹

۳-۳-۱۱- نگاه مارکسی به تورم ۲۱۰

۴-۳-۱۱- نگاه کینزی به تورم ۲۱۱

- ۲۱۲ ۴-۱۱- سیاست پولی و تورم
- ۲۱۵ ۵-۱۱- انواع، آثار و روش های مقابله با تورم
- ۲۱۵ ۱-۵-۱۱- انواع تورم
- ۲۱۷ ۲-۵-۱۱- آثار تورم
- ۲۱۹ ۳-۵-۱۱- روش های مقابله با تورم
- ۲۲۱ ۶-۱۱- تبدیل آثار اجتماعی تورم (با تأکید بر سرمایه اجتماعی)
- ۲۲۷ ۱-۱-۵-۱۱- مکانسم اثر تورم بر سایر متغیرهای اجتماعی
- ۲۲۷ ۱-۶-۱۱- افزایش میل به مصرف و مصرف گرایی
- ۲۲۸ ۲-۱-۶-۱۱- نفوذ - توقع - کیفیت
- ۲۲۸ ۳-۱-۶-۱۱- بیارزش شدن کار و ارزشمند شدن سرمایه
- ۲۲۸ ۴-۱-۶-۱۱- افزایش فعالیت های رایگان و دلالی
- ۲۲۹ ۵-۱-۶-۱۱- نااطمینانی و آینده هراس
- ۲۲۹ ۶-۱-۶-۱۱- افزایش نابرابری ها و ضریب جینی
- ۲۲۹ ۷-۱-۶-۱۱- ناشکیبایی در مصرف

منابع

- ۲۳۱ الف- منابع فارسی و عربی
- ۲۳۶ ب- منابع لاتین

مقدمه

اگر صحبت از تاریخچه و زمان پیدایش پول شود، شاید بهترین پاسخ این باشد که آن را به نیاز مبادلات غیر پایاپای رجوع دهیم. ماهیت پول از زمان پیدایش تا به امروز به عنوان وسیله مبادله و معامله و واسطه خرید و فروش حفظ شده لیکن شکل و جنس و ترکیب آن در طی قرون گذشته همگام با اختراعات و پیشرفت های تکنولوژیکی دچار تغییرات و تحولات شگرفی شده و بدیهی است، در آینده نیز این تغییرات تداوم خواهد داشت. نقش پول و تأثیر تغییرات حجم پول بر بخش واقعی اقتصاد موضوعی است که اقتصاددانان در مورد آن اتفاق نظر ندارند. اقتصاددانان کلاسیک بر این باور بودند که پول خنثی است یعنی با تغییر پول سطح عمومی قیمت ها متناسب با آن تغییر خواهد کرد. بخش واقعی اقتصاد تغییری نخواهد داشت. کینزین ها به بی اثر بودن پول در اقتصاد اعتقاد نداشته و بر این باورند که با تغییر پول، قیمت به آن واکنش نشان داده و در نتیجه موجب نوسانات تولید ناخالص ملی، سطح اشتغال، سرمایه گذاری ملی و ... می شود. میلتون فریدمن و پیروان او که از آنها به نام کلاسیک های جدید نیز نام برده می شود، اعتقاد دارند پول در کوتاه مدت بر تولید ناخالص ملی سرمایه گذاری، سطح اشتغال و خلاصه بر بخش واقعی اقتصاد تأثیر می گذارد.

اما هر اقتصاد پولی دارای یک سیستم مالی می باشد که بانک ها رکن اساسی این سیستم مالی هستند. شکل امروزی بانکداری که بیش از شش صد سال از پیدایش آن می گذرد، ابتدا به صورت مؤسسه های مالی ساده و با معاملات محدود در کشور اروپایی شروع شد سپس هم زمان با گسترش معاملات بانکی، از نظر کمی و گستره جغرافیایی نیز توسعه یافت، به طوری که در قرن های گذشته وارد همه کشورها، از جمله کشورهای اسلامی شد. به عنوان تعریفی ساده و تا حدودی روشن گر می توان بانک را این گونه تعریف کرد: «بانک عبارت است یک نهاد یا سازمان مالی که سپرده های پولی را می پذیرد و به متقاضیان وام می دهد.» این تعریف که در فضای بانک های رایج در نظام سرمایه داری قرار دارد، به عمده ترین فعالیت بانک اشاره دارد، اما در تعریفی کامل تر می توان بیان کرد: «بانک یک مؤسسه انتفاعی است که با سرمایه خود و سپرده های مشتریان به منظور کسب سود، اقدام به جمع آوری سپرده ها، دادن تسهیلات، اعتبار و خدمات بانکی می نماید.»

امروزه نظام بانکی (متشکل از بانک مرکزی، بانک‌های تجاری و مؤسسه‌های مالی و اعتباری غیربانکی) نقش عمده و تعیین‌کننده‌ای در کنترل فعالیت‌های اقتصادی و به گردش درآوردن چرخ‌های پیشرفت اقتصادی - اجتماعی ایفا می‌کند. شبکه گسترده بانک‌های تجاری و مؤسسه‌های مالی و اعتباری با محوریت بانک مرکزی، کارکردهای مختلفی در اقتصاد یک کشور دارد. روند ارائه مطالب در کتاب به این صورت است که فصل اول به ضرورت مطالعه پول، بانکداری و بازارهای مالی اختصاص یافته است؛ فصل دوم به مباحث مربوط به سیستم مالی پرداخته است؛ در فصل سوم ماهیت و چستی پول مد نظر می‌باشد. فصل چهارم نیز نرخ‌های بهره و تمایز آن با بازدهی را بررسی کرده است. عمده مباحث فصل پنجم به تقاضای دارایی، ارزیابی بازار پول، بازار و جوه قابل استراض و تحلیل نرخ بهره در اقتصاد متعارف پرداخته است. همچنین در فصل ششم که یکی از فصل‌های مهم کتاب است، استقلال بانک مرکزی در ایران و مقایسه آن با جهان، آثار استقلال بانک، مرکزی، بر متغیرهای کلان اقتصادی در کنار مباحث مربوط به بانکداری شرکتی به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است. در فصول هفتم و هشتم مباحث مربوط به سیاست‌های پولی مطرح می‌شوند. فصل نهم با عنوان «تقاضا برای پول» تئوری‌های مختلف پولی را بیان می‌کند. فصل دهم به سیاست‌های پولی و مالی در چارچوب مدل IS-LM پرداخته است و در فصل یازدهم، تعاریف تورم، انواع آثار و روش‌های مقابله با تورم، دیدگاه‌های مرتبط با آن، سیاست پولی و تورم و ... مطرح شده است.

همانطور که در عناوین فصل‌ها ملاحظه می‌شود، دغدغه اصلی این کتاب، بررسی ابعاد مختلف پول و بهره در چهارچوب تئوری‌ها و سیاست‌های پولی است. از آنجا که با گسترش صنعت بانکداری در کشورهای اسلامی برخی از متفکران مسلمان و عالمان دینی برای توجیه معاملات بانکی دیدگاه‌های خاصی پیرامون ماهیت ربا و بهره بانکی ارائه کردند لذا تلاش می‌شود که در کنار بیان این نظریات، ارزیابی و نقد آنها، جایگاه محوری نرخ بهره در تحلیل‌های اقتصاد متعارف نیز مورد بررسی قرار گیرد.

کتاب حاضر به طور کامل سرفصل جدید درس پول و بانکداری رشته اقتصاد که توسط کارگروه اقتصاد شورای تحول تدوین شده است را شامل می‌شود. در این راستا این همانند هر اثر دیگر خالی از اشکال و ایراد نیست. نگارندگان از پیشنهادهای خوانندگان محترم استقبال نموده و در چاپ‌های بعدی نظرات این عزیزان لحاظ خواهد شد.

دکتر امیدعلی عادلی استادیار دانشگاه قم
زهرا سبزویری دانشجوی کارشناسی ارشد بانکداری اسلامی دانشگاه قم